

ARVOSTELUT

Korkeakoulupolitiikka toimijoiden välisen vuorovaikutuksen näkökulmasta

Petteri Hansen

Jaakko Kauko 2011. Korkeakoulupolitiikan dynamiikat Suomessa. Kasvatustieteellisiä tutkimuksia 239. Helsingin yliopisto: Käyttäytymistieteiden laitos. 246 s.

Massajulkaisemisen ja artikkeliväitöskirjojen kulta-aikana on virkistävää törmätä rauhassa kysyteltyyn ja monografia-muodossa kirjoitettuun väitöskirjaan joka muodostaa yhtenäisen kokonaisuuden ja jossa lukijalle esitellään riittävästi sekä työn teoreettista taustaa että tutkimuksellisia ratkaisuja. Jaakko Kaukon väitöskirja *Korkeakoulupolitiikan dynamiikat Suomessa* edustaa edellä mainittua, katoavissa olevaa julkaisuperinnettä. Julkaisupolitiikkaa kohdanneiden muutosten keskellä Kaukon väitöskirjan kiinnostavuutta lisää juuri se, että tarkastelun keskiössä on jokaisen tutkijan työn reunaehdoja määrittelevä korkeakoulupolitiikka. Keskityn tässä kirja-arvostelussa erityisesti kirjoittajan toisessa luvussa tekemiin teoreettisiin ratkaisuihin ja tämän jälkeen pyrin suhteuttamaan tutkimuksen teoriaosuutta korkeakoulupolitiikan tutkimuksen teoreettiseen keskusteluun.

Kirjoittaja tekee jo alkuun selväksi sen, että hänen tutkimuskohteena on korkeakoulupolitiikka jatkuvasti elävänä toimintana, jonka ymmärtäminen edellyttää tutkimukselta historiallista perspektiiviä ja muutoksen ulottuvuuden huomioimista. Korkeakoulupolitiikan toimijoiksi tutkimuksessa nostetaan korkeakoulupolitiikan keskeiset instituutiot kuten valtioneuvosto ja keskeiset ministeriöt, useat yliopistot, Suomen yliopisto -yhdistys, tutkimus ja innovaationeuvosto, Suomen Akatemia, Suomen ylioppilaskuntien liitto, Elinkeinoelämän keskusliitto, Professoriliitto, Tieteentekijöiden liitto ja Suomen itsenäisyyden juhlarahasto.

Keskittymällä erityisesti yliopistoihin kirjoittaja rajaa tutkimuskohteestaan pois monia korkeakoulupolitiikan toimijoita kuten esimerkiksi ammattikorkeakoulut. Rajaus on tutkimuskohteen laajuuden huomioon ottaen perusteltu, vaikkakin lukija jää miettimään olisiko ammattikorkeakoulujen poisrajaus pitänyt huomioida myös väitöskirjan otsikossa. Toisaalta tutkijan tarkoituksena ei ole lähtökohtaisesti kuvata kaikkia korkeakoulupolitiikan keskeisiä teemoja ja toimijoita vaan pyrkimyksenä on muutaman keskeisen poliittisen juonteen kautta valottaa korkeakoulupolitiikan dynamiikkaa eri toimijoiden välisen vuorovaikutuksen säännönmukaisuutena.

Toisessa luvussa tutkija määrittelee aluksi Kari Palosen käsiteanalyysiin nojautuen politiikan dynamiikan kaksi ulottuvuutta. Ensimmäinen ulottuvuus, politiikka tilanteena korostaa sitä kuinka politiikan dynamiikalle on luonteenomaista hetkeen tarttuminen. Tutkija havainnollistaa tätä hetkellisyyttä antiikin Kreikan ihmishahmoisen, siivekkään, etuhiuksiltaan pitkän ja takaraivoltaan kaljun Kairos-hahmon kautta, joka oli mahdollista saada kiinni

vain oikeana hetkenä ja etuhiuksista tarraamalla. Kairos-hetkillä tutkija viittaa niihin erityisiin ajanjaksoihin jolloin korkeakoulupoliittista järjestelmää on ollut mahdollista muuttaa. Dynamiikan toisena ulottuvuutena mainitaan mahdollisuus. Mahdollisuus näin ymmärrettynä merkitsee kirjoittajan mukaan uusien poliittisten pelitilojen osoittamista, kykyä poliitoida jonkin tietty asia.

Kreikkalaisesta mytologiasta ammentavan johdannon jälkeen kirjoittaja tukevoittaa dynamiikan kahta ulottuvuutta korkeakoulupoliittikan tutkimusteorioilla. Punniten erilaisia politiikkaa ja korkeakoulujärjestelmää tarkastelevien teorioiden etuuksia ja rajoituksia tutkija etenee taksonomian, vaiheheurestiikan ja järjestelmäteorioiden kautta muutoksen edellytyksiä ja dynamiikkaa korostaviin malleihin. Erityisesti John W. Kingdonin monivirtamallin, Paul Sabatierin edustuskoalitiomallin sekä Baumgartnerin ja Jonesin jaksottaisen tasapainon mallin pohjalta kirjoittaja rakentaa uudelleen dynamiikan kaksi ulottuvuutta kuvaamaan ne erityisesti korkeakoulupoliittikan dynamiikkaa. Tällöin aiemmin mainittu politiikan dynamiikan ensimmäinen ulottuvuus, poliittinen tilanne on määriteltynä muutokselle ristiriitaiseksi, mikäli korkeakoulupoliittisen järjestelmän ulkoiset tekijät ovat ristiriidassa korkeakoulupoliittikan institutionaalisen rakenteen kanssa ja muutokset politiikassa edellyttäisivät muutoksia instituutioissa. Sen sijaan korkeakoulupoliittinen tilanne on suosiollinen muutoksille mikäli korkeakoulupoliittisen järjestelmän ulkoiset tekijät ovat yhteensopivat instituutioiden rakenteiden kanssa ja poliittinen toiminta on näin mahdollista instituutioiden kautta. Vastaavasti dynamiikan toinen ulottuvuus, poliittiset toimintamahdollisuudet on uudelleen teoretisoinnin valossa esitettävissä vastinparina korkeakoulupoliittikan vakiintuneet/politisoituneet toimintamahdollisuudet. Ensin mainitulla viitataan tilanteeseen, jossa korkeakoulupoliittisen järjestelmän on mahdollista toimia vanhoista asetelmista käsin kun taas jälkimmäinen viittaa tilanteeseen, jossa järjestelmälle aukenee uusia vaihtoehtoisia toimintamahdollisuuksia.

Teoreettisen tarkasteluosuuden lopuksi kirjoittaja luo synteetin, jonka hän nimeää korkeakoulupoliittikan dynamiikan analyysimalliksi. Nelikenttänä esitetyssä mallissa ristiintaulukoidaan korkeakoulupoliittikan dynamiikan kaksi eri ulottuvuutta, jolloin muodostuu neljä uutta dynamiikan muotoa: Tilannetta joka on muutokselle ristiriitainen toimintamahdollisuuksien ollessa vakiintuneita, tutkija nimittää kitkadynamiikaksi. Tilanteen ollessa muutokselle ristiriitainen toimintamahdollisuuksien ollessa politisoituneita on puolestaan lukodynamiikka. Konsensuaalinen muutosdynamiikka kuvaa tilannetta, joka on muutokselle suosiollinen toimintamahdollisuuksien ollessa vakiintuneita kun taas tilanne joka on muutokselle suosiollinen toimintamahdollisuuksien ollessa politisoituneita on nimeltään uudistusdynamiikka. Analyysiosiossa tutkija koettelee malliaan empiirisesti tarkastelemalla korkeakoulupoliittikan eri juonteita niin tutkimuskirjallisuutta, poliittisia dokumentteja kuin haastattelujakin vasten. Tulososiossa kirjoittaja osoittaa, kuinka suomalaisen korkeakoulupoliittikan keskeisiä juonteita, kuten hallintopoliittikkaa, aluepolitiikkaa, kansainvälistymistä ja tutkimuspolitiikkaa voidaan kuvata teoriaosiossa muotoiltujen neljän dynamiikan avulla, joskin dynamiikka on kirjoittajan mukaan hyvin erilainen riippuen tarkastelun kohteena olevasta politiikkajuonteesta.

Korkeakoulupoliittikan dynamiikat Suomessa muodostaa eheän kokonaisuuden, varsinkin kun huomioidaan tutkimusaiheen laajuus ja tutkijan pyrkimys ymmärtää laaja-alaisesti korkeakoulupoliittikan eri tutkimustraditioita. Kirjoittajan luoma korkeakoulupoliittikan dynamiikan analyysimalli kokoaa lukijaystävällisesti yhteen useita eri teorioita ja auttaa havainnollisesti ymmärtämään suomalaisen korkeakoulupoliittikan juonteiden historiallista rakentumista. Toisaalta kriittistä, omiin teoreettisiin fiksaatioihin osin kiintynyttä lukijaa jäi häiritsemään muutama seikka. Ensinäkin, vaikka kirjoittaja moneen otteeseen kuuluttaa

kompleksisuutta ymmärtävän kuvauksen perään, tutkimuksen laajuus ja teoreettisen esityksen yleisluonteisuus yksinkertaistavat ehkä liikaakin niin tutkimuksen kohdetta kuin sen kuvaamiseen käytettyä teoriamaallia. Ottaessaan kompleksisuuden vakavasti, tutkijan olisi syytä eritellä tarkkaan mitä kompleksisuudesta on eri teoretisointien osalta aiemmin kirjoitettu. Toisin kun tekstiä lukiessa saattaisi luulla, kompleksisuus ei esimerkiksi järjestelmäteoriassa välttämättä merkitse ongelmaa järjestelmän omalle rationaalisuuden muodolle. Esimerkiksi kirjoittajan mainitsemassa Niklas Luhmannin teoretisoinneissa järjestelmän kautta selittäminen tapahtuu tapauskohtaisesti juuri simuloimalla kunkin järjestelmän ilmentämää erityistä kompleksisuutta. Kirjoittaja on ilmeisestikin käyttänyt dynamiikan käsitettä juuri tämän tyyppiseen järjestelmäspesifiin kuvaukseen pyrkiessään, mutta ei kuitenkaan aina ole tehnyt riittävän selkeää erittelyä poliittisen järjestelmän ja korkeakoulupoliittisen järjestelmän kompleksisuuden tai niiden dynamiikkojen välillä. Järjestelmäteorian pintapuolisen käsittelyn seurauksena esityksen kannalta kiusalliseksi muodostuu yleisestikin se, että tutkimuksessa käytetään järjestelmän käsitettä varsin tiuhaan määrittelemättä kuitenkaan tarkemmin mihin sillä kulloinkin viitataan. Hankalaksi heittäytyvä keskustelukumppani voisi kysyä, millä perustein korkeakoulupolitiikkaa voidaan ylipäättään pitää järjestelmänä. Tämän kysymyksen sivuuttaminen lienee myös syy siihen, että järjestelmällä viitataan tutkimuksessa milloin poliittisten instituutioiden rakenteelliseen kokonaisuuteen ja milloin korkeakoulupoliittisen järjestelmän alajärjestelmien väliseen vuorovaikutukselliseen toimintaan.

Toisekseen, suhteuttaessaan tutkimusaineistoa käytössä olevaan teoriaan, tutkijan tulisi määritellä se mitä tutkimuksessa käytetyt erityyppiset aineistot, kuten haastattelut ja poliittiset dokumentit kertovat tutkimuskohteesta. Kirjoittajan ratkaisu on ollut lähinnä nimetä haastateltavat toimijoiden eli eri instituutioiden edustajiksi, siis eräänlaisiksi policy-agentteiksi. Kuitenkin ongelmaksi tällaisessa ratkaisussa muodostuu erään haastateltavankin esiin nostama näkökulma eli se, että yksittäisten organisaatioiden jäsenten haastatteluissa suullisesti esittämät asiat eivät aina rinnastu suunnaltaan eikä vakavuudeltaan instituutioiden tekemiin kirjallisesti muotoiluihin päätöksiin.

Dokumenttiaineistojen osalta voidaan puolestaan kysyä, kuinka erilaisia poliittisia ja hallinnollisia tehtäviä omaavat tekstit voidaan rinnastaa ja ymmärtää ilmaisuina toiminnasta. Mikäli tutkimuskohdetta olisi toimijuutta korostavien mallien sijaan pyritty lähestymään esimerkiksi kommunikaation näkökulmasta, edellä kuvatut ongelmat oltaisiin voitu ratkaista määrittelemällä dokumenttiaineistolle erilaisia, organisaatiojärjestelmien päätöksentekoon kytkeytyviä tehtäviä. Vastaavasti haastattelutilanteita oltaisiin voitu tarkastella tutkijan ja haastateltavan välisinä interaktiona, jossa tehdyt päätökset ja suositukset olisivat ikään kuin uudelleen tarkastelun kohteina.

Edellä esitettyjen huomioiden tarkoituksena ei ole vähätellä kirjan tutkimuksellista arvoa vaan pikemminkin hämmästellä sellaista suomalaisen korkeakoulupolitiikan tutkimustraditiota, joka näyttäisi kyllä osoittavain kiinnostusta järjestelmäteoreettista tarkastelua kohtaan käyttäen sitä ”heuristisena apuvälineenä” samalla kuitenkin hyläten sen todelliset episteemiset edut vedoten lukijalle osin hämäräksi jääviin syihin. Tutkimuksellista keskustelua selkeyttävää olisikin joko perehtyä riittävästi kiinnostavilta tuntuviin vaihtoehtoihin tutkimusotteisiin ja esittää mahdollinen kritiikki tältä pohjalta tai sitten pitäytyä omissa selkeästi rajatuissa episteemisissä lähtökohdissa.

Petteri Hansen on tohtorikoulutettava Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitoksella.